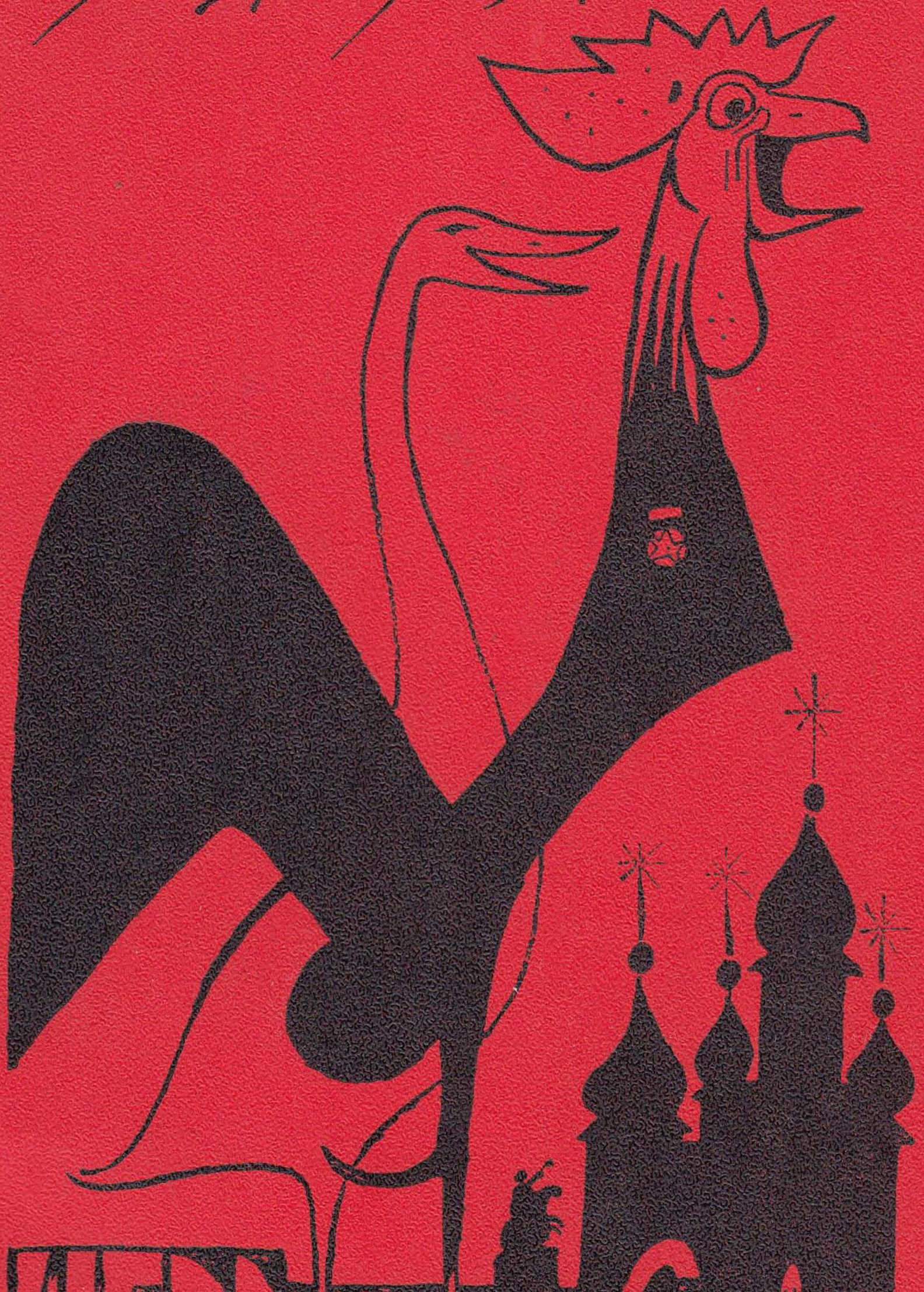

Роман Рахматний

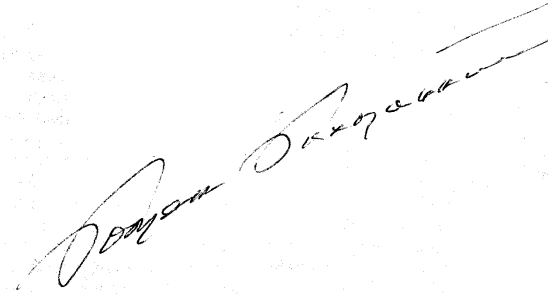
ЧЕРВОННИЙ СМІХ
НАД КИЄВОМ

РОМАН РАХМАННИЙ

ЧЕРВОНИЙ СМІХ
НАД КИЄВОМ

Сатиричні нариси

diasporiana.org.ua

A handwritten signature in black ink, slanted upwards from left to right. The signature appears to read "Роман Рахманний" in a cursive script.

Париж

1971

Монтреал

Видання Петра Плевако

ОБІТНИЦЯ ВІЛЬНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛІСТІВ

Видавець ПЕТРО ПЛЕВАКО призначив весь дохід з розпродажу цієї брошури на підтримку українських молодіжних організацій, тому брошура продається лише через ці організації.

« Вільні українські журналісти стоять вірно по стороні інтересів українського народу, вони намагаються іти в ногу з його зростаючими потребами й вимогами епохи та рішені непохитно боротися з російським імперіялізмом в Україні.

— Ми будемо воювати проти того колоніялізму друкованим і живим українським словом — у статтях, нарисах, книжках, брошурах і закликах. Ми воюватимемо на сторінках українських газет і чужомовних періодичних видань. Ми воюватимемо на землі — по фабриках і університетах, на громадських вічах і в парламентах, по бібліотеках і на міжнародніх виставках, на конференціях і з'їздах. Ми воюватимемо в космічному просторі — в радіомовленні і в телебаченні. Ми воюватимемо правдивою інформацією в Україні та на чужині.

І ми не припинимо нашої боротьби вільним словом — законними й революційними методами — доти, доки українська національна думка не прорве того « килиму забуття », доки українські народні маси не скинуть із своїх плечей ярма російського колоніялізму, пропагованого пресою УРСР, як « найвище досягнення » українського народу. Ми не припинимо тієї боротьби, бо це священний бій за найосновніші права людини, за гідність і свободу українського народу! »

Роман Рахманний, « Преса УРСР 1967 »

СЛОВО ВІД ВИДАВЦЯ

« Я не сатирик, але бачу пекучу потребу на сатиру в нашому національному житті », — застерігається Роман Рахманний у своєму діялозі « Не словом єдиним ». Однак той його діялог багатий на сатиричні удари по слабких місцях характеру нашого суспільства.

Наша вибірка нарисів Романа Рахманного, яку даємо до рук читачів на еміграції та в Україні, є доказом того, що й інші писання цього автора не позбавлені вістря сміху, іронії та сатири. Яскраво сатиричний характер цих нарисів унаочнює ще один аспект писань автора, який по-сучасному зформулював обов'язок вільних українських журналістів і послідовно здійснює його на практиці.

Почуття гумору було колись притаманне українцям. Час від часу воно проявляється в деяких наших авторів. На жаль, великих гумористів і сатириків ми втрачали і мабуть далі втрачаємо на користь росіян. В цитованому діялозі Романа Рахманного є ряд натяків на цю трагічну обставину, але водночас там яскраво підкреслено пекучу потребу відродити традиції українського гумору, бо це — « найкраща оборонна і наступальна зброя ».

Вибіркою сатиричних нарисів Романа Рахманного хочемо привернути увагу читачів « по цей і по той бік сонної української греблі » саме на гумор і сатиру, як на українську зброю в боротьбі з росіянами, руси-

фікаторами та їхніми служителями — малоросенками. Спрямовані своїм вістрям проти найяскравіших недоліків українського суспільства в Україні та закордоном, нариси Романа Рахманного ґрунтуються в українській духовості творів Миколи Гоголя. Автор цінить його високо, але не знаходить виправдання навіть для нього: «От, мистець великий був, сатирик — неоціненний. Шкода тільки, що й сам він — теж лише один із породи хохлів».

А поскільки «нині ця порода володіє неподільно Україною і плекає ті самі горляно-шлункові традиції» (як пише Р. Рахманний у своєму діялозі), то нам конечно застосувати гумор і сатиру в боротьбі, що вимагає вживання різноманітного слова і різновидної зброї. Якщо над Києвом та іншими містами й містечками України дедалі голосніше лунатиме «червоний сміх» — сміх, що викликатиме рум'янець сорому на обличчях наших земляків та апоплектичний багрянець на лицях ворогів, тоді неминуче колись спалахне червона заграва національної революції і спалить усіх гнобителів разом з їхніми негідними помічниками.

Тому поклик «Вогню, вогню великої сатири!» є мобілізуючим покликом незламних духом українців 1970-их років.

ЧЕРВОНІЙ СМІХ НАД КИЄВОМ

За Києвом проявилось
нечуване диво... враз стало
видно далеко на всі кінці
світу.

М. Гоголь, «Страшна помста»

Буває в житті достоту так, як висловився О. Олесь, що «з журбою радість обнялась...» Подібне трапилось у столичному місті України Києві на 49-ому році від Жовтневої революції, на 36-ому році від колективізації та на 25-ому році від Великої Вітчизняної Війни. (На якому році від встановлення суверенної держави УРСР — не відомо, бо й радянські юристи ще не вирішили, котру суверенність вважати справжньою: скрипницьку, ленінську, сталінську, хрущовську чи колегіальну?).

Тож доводиться сказати просто: *влітку 1966 року Київ уперше вітав у себе Всесвітній Конгрес і Міжнародню Виставку з Птахівництва*. З промовою до учасників конгресу — до речі, 13-го з черги — виступив заступник голови ради міністрів УРСР Н. Т. Кальченко: «Проведення Конгресу і Міжнародньої Вис-

Цей нарис появилсь вперше друком в «Українському Голосі» за 6. 10. 1966 (Вінніпег, Канада) п. н. «З чого сміються колгоспні кури».

тавки з Птахівництва у Києві ми сприймаємо, як визнання ролі нашої країни в розвитку співробітництва учених всього світу... »

Говорив він, очевидно, по-російському, а мав на мислі (як видно з тексту промови) не УРСР, але Радянський Союз, коли казав «нашої країни». Понад триста фірм та об'єднань з 20 держав демонстрували там своє птахівництво. Найбільшим на виставці був, очевидно, павільйон СРСР, «де значне місце відведено птахівництву України», звітувала київська преса, видавана українською мовою.

Але чи тому, що конгрес мав злощасне число «13», чи так воно якось склалося, радість мешканців України притьмарилася загадочним випадком. Перед закриттям виставки у «значному місці, відведеному для птахівництва країни», несподівано зчинився між свійськими птахами шум, гам і галас, а трохи перегодя — на горі українським птахівникам — загинуло кільканадцять племінних курей.

Причини їхньої скоропостижної загибелі не виявлено, хоча ветеринарі й куроводи ретельно провели свої дослідження. Дехто із партійних тузів, старою звичкою, бурчав: «Саботаж... робота українських націоналістів...» Але їх ніхто не слухав, хоча органи новоутвореного *всесоюзного міністерства правопорядку* притримали декого з туристів, а декілька місцевих юнаків та дівчат мусіли пояснити міліції, чого це вони так підозріло реготали, некультурно спершися на клітках з птицею.

Та це не важливе, бо ні вони, ні туристи, ні українські націоналісти тут ні при чому. Нема в тому нічого таємничого, складного чи саботажного. Адже на тій невід'ємній частині СРСР, що зветься Українська РСР, подібних випадків чимало: покищо бракує лише другого Гоголя, який описав би їх по-гоголівському і відкрив би людям очі на українську дійсність, повну дивних див.

Спробуємо відтворити, акт за актом, розвиток тієї курячої драми.

Була виставка. Приходили відвідувачі. Лунали промови. Чванилися всі. Двадцять держав хизувалися своїми курми, гусьми, качками, індіками й інкубаторами, а то й торгівлею птахівничими продуктами.

Кореспонденти часописів, радіо і телебачення України совісно все оглядали, всьому прислухались і точно все записували. А що «радянському журналістові притаманне почуття правди» (вислів «Радянської України»), то вони з захопленням описували... чужоземні павільйони. Польський, угорський, канадський, голландський, чехо-словацький, американський... Спецкор київської «Літературної України» Тарас Мигаль тепло розписався про павільйон канадського птахівництва. Обслуговуючий канадець подарував, прямо з інкубатора, неопірене курятко українській дівчинці — відвідувачці павільйону. Мигаль створив з того деталю прямо епічну картину. Ось, мовляв, «повертається на батьківщину... правнучка» одної з українських курок, що їх повезли з собою в Канаду українські емігранти. Немов розкаюний націоналіст «на Батьківщину». Хіба не зворушливо, не патріотично?

Зате птахокореспондент «Радянської України» В. Галега вихваляв «птахівництво польських друзів». Як видно з спеціальної карти і пояснень Анни Незабитовської в польському павільйоні, Польща широко торгує курятиною з багатьма країнами.

Тільки про досягнення України в цій галузі мовчали птахокореспонденти. Ні, не з традиційної української скромності. Та й не із-за бажання догодити москалям (як напевно твердитимуть українські націоналісти) вони промовчали павільйон суверенної УРСР. Ні! Вони не згадували про павільйон птахівництва України на Міжнародній Виставці в Києві просто тому, що його там не було. Звичайно, демонстровано теж свійську і дику птицю з українських птахофабрик,

колгоспів, радгоспів і заповідників, але у всесоюзному павільйоні з російськими написами, російськими інформаторами і як продукт великої російської землі все-союзної.

Бачили це й чули закордонні гості, спостерігали це кияни і винничани, українці з Криму і Закарпаття, тверді чернігівці та завзяті донбасці. Дивились, слухали, чухали чуби, а грузини кивали головами на ту випробовану майстерність москаля-чарівника.

Навіть комсомольці з різних міст і сіл України відчували ніяковість на разючий вид присвоювання «старшим братом» сільсько-господарських досягнень України без збереження принаймні національної форми.

Але глибоко вразили їх щойно слова в інтерв'ю спецкора «Радянської України» з керівником польської фірми експорту птиці Здзіславом Райзером. Тому що українського павільйону не було, він вирішив «...обов'язково скупатися в Дніпрі. Не все ж киянам ходити до нас у польський павільйон у гості, треба і нам віддавати візити...» Ось так води вірного Дніпра виконали ролю павільйону УРСР, прийняли відплатний візит ввічливого чужинця.

Всетаки ні той пригноблюючий випадок, ні захалявні листи-протести, передавані з рук до рук відвідувачами на виставці, не захитали стійкості малоросійських позицій компартії та уряду УРСР. Українська свійська птиця далі репрезентувала обласну продукцію СРСР, — так, немов би УРСР була не державою — республікою, але одною з птаховиробничих фірм.

Саме за такої обстановки трапилася пташина пригода. Звичайно, кури (а втім усі свійські птахи, за винятком хіба гусей) не грішать великою розсудливістю. Однак і серед них попадаються кмітливіші зразки, що вміють поглянути далі зерна чи макухи перед своїм дзьобом та інколи схоплять навіть соковитого хробачка.

Цим разом вони клюнули всеросійського, великодержавного... Знехотя прислухаючись до розмов відвідувачів радянського павільйону і чуючи похвальні завваги чужинців про «хороших племінних російських курочок» з Полтави («трулі Рашан»), червоногребенастий півень з Яготинської птахофабрики (він же полтавської породи!), мав того досить і зарепетував:

— Ну, що воно діється на нашому білому світі? Ми ж українська свійська птиця, виведена в українських інкубаторах, вигодована українськими птахів-

никами на українських кормах, а тут усякий знай торочить: «Російська птиця з російських птахофабрик!» Тю на них! Подуріли вони чи що?

— Бо ми розташовані в одному з кутків російського чи пак всесоюзного павільйону, а не українського, бевзю ти, макухою годований! — покрикнула на нього одна з його жінок, зозуляста курочка-полтавочка. — Ти далі свого корму і курячого хвоста світа не бачиш. Хіба позакладало тобі? Не чув, як не то чужинці, а й наші люди — українські хлібороби, ро-

бітники, зоотехніки і трудова інтелігенція насміхаються з нас, « всесоюзних? »

Яготинського півня-гайдамаку озлобила різка (хоча, на його думку, правильна) репліка його зозулястої і він став думати-гадати. А відомо (як твердить один письменник братнього народу) горе постає найчастіше від ума, цебто від мислення. На цю пору, випадково, один парняга — електротехнік з Дніпропетровська, оглядаючи яготинця і зозулясту, сказав глумливо ніби до себе, ніби до свого товариша: « Ач, як курочка-хохлушка і чубатий півень-запорожець славно репрезентують Велику Русь, ха-ха-ха! »

Нарешті зглибивши суть колоніального становища української свійської птиці на Міжнародній Виставці в столиці України, півень спершу почухав дзьобом праве крило, потім ліве, а тоді стрибнув на дротяну мережу клітки, немов на сусідський тин і на весь голос загорлав:

« Нехай сміються чужоземці! Нехай глумляться з нас всесоюзні недруги! Але якщо з нашої недолі глумують теж українські хлібороби, робітники, техніки, партійці та бюрократи, то я вам скажу по-простому й відверто: — « Чого ви чванитеся, ви, сини нещасної України? Що добре ходите в ярмі? Не чваньтесь!... » Ось у 1967 році відбудеться в Канаді Всесвітня Виставка. Ваша суверенна держава УРСР є членом Міжнародного Виставочного Бюро, але свого павільйону вона там не матиме. Буде лише всесоюзний — російський, а для вас теж буде « відведено значне місце... » І тоді не мені, але вам червонітимуть вуха за те, що українські продукти, машини, книги, вишивки, тканини й килими демонструватимуться там лише як частина всеросійського виробництва. Та й самі ви будете виступати там, як одне з руських племен, що їх « повік об'єднала Велика Русь ». Тоді не ми — свійська птиця — але ви, сини й дочки України, під всесоюзну музику заспіваєте і затанцюєте на втіху чужинцям.

Вони подивлятимуть вас у Монреалі так, як нині подивляють нас у Києві: « Гляньте, яка хороша відміна, оті колоритні совето-росіяни!... »

На ці слова всі клітки (у « значному місці, відведеному для птахівництва України в павільйоні СРСР ») озвалися несамовитим реготом — п'янням, кукуріканням, кваканням, гелганням, воркотінням і свистінням. Свійська і дика птиця України реготала на всі лади. Статечні півні, прижмуривши одне око, хитрючо хихикали, немов після закуски. Дебелі кури-несучки лукаво реготали, як молодіці за весільним столом. Молоді курочки дзвінко кудкудакали і тріпали крильцями. Гуси (всупереч правописові Академії Наук УРСР) замість гегати різко гегали. Качурі-сапуни басисто всім підтакували. Пелікани клапали довгими дзьобами. Півники-скакуни метко підстрибували на одній ніжці га немов хлопчаки передражнявали відвідувачів: « По формі — ви українці, а по змісту — росіяни!... »

Над клітками Яготинської, Старинської, Одеської та Кримської « Південної » птахофабрик і заповідника « Асканія Нова » лунав сміх, нечуваний в історії птахівництва Української РСР. Здавалося на мить: відродився давній український гумор.

Сміх — основа здоров'я, якщо його породжує радість життя. Однак від сміху, породженого досадою та одчаєм, можна захворіти. Того не знали кури (вони ж не люди) і не стямились, як, загубивши мірку, досміялись до кольок. Деякі з них на місці одубіли. Такий гіркий був їхній сміх з одчаю на вид республіки без павільйону і держави без посольств.

Очевидець того небувалого випадку — не якийсь там київський бурсак баляндрасник, але завзятий ко-

муніст України (червона фарба так і капала з його слів!) — свідчився правдомовною радянською пресою і впевняв, що від себе він не додав ні словечка до цієї несамовитої історії. І далєбі, розповідаючи її, він ні разу не посміхнувся.

То ж добре, що сміються принаймні колгоспні кури; гіркий їхній сміх, бо вже й вони зрозуміли колоніальне становище України. Тільки керівники УРСР і «вірні помічники партії» — журналісти до того ще не доміркувалися.

6. 10. 1966

ХІБА ГУСИ ВРЯТУЮТЬ УКРАЇНСЬКУ ГІДНІСТЬ

Аж надто часто в нас бувають суперечки за несуттєві дрібниці. Однак ця звичка не є типовою властивістю українців; це явище загальнолюдське. І всюди, як і в нас, лише надмір таких дріб'язкових суперечок набридає розсудливим людям. Тоді вони готові засудити навіть серйозні дебати чи вимоги, як суперечки «за букву закону», а не за його зміст.

Відвідувачі з України не раз роблять нам такий закид, мовляв: ви — українці з Канади та США — бачите дрібні недоліки в системі УРСР, а великих досягнень не хочете доглянути.

Немає найменшого сумніву, що треба дивитися передусім на зміст і суть, а не на форму чи змінні властивості; сперечатися слід за суттєве, а не за третьорядне. Але деякі дрібні справи (здавалося б, третьорядного порядку) мають засадниче значення і тоді вони є наріжними каменями даної будівлі.

СТАЛІНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Одною із суттєвих дрібниць є справа уживання (чи не вживання) літери «Г» в українському письмі.

Вперше надруковано в тижневику «Український Голос», Вінніпег (Канада), ч. 43, 1965.

Правда, українська мова незвичайно розвинулася за останніх 50 років; правопис українських слів сьогодні систематичніший, ніж 40 років тому. Однак найбільшим його недоліком є те, що літеру і звук «Г» викинено з абетки в УРСР під тиском сталінського терору — цебто, із-за російських політичних мотивів. Таким чином, принаймні в цьому відношенні, силоміць «наближено» українську мову до російської.

Українці поза межами України наполегливо борються саме з такими ознаками російського імперіалізму. Вони передусім свідомі того, що приємність рибалки є горем для риби: на гачку російської ідеологічної вудки загинуло в тридцятих роках багато українських учених лише тому, що вони обороняли український характер української мови. А далі, всі ми надіялися, що врешті тепер — коли сталінську політику терору засуджено в СРСР — мовознавці УРСР перевірять правопис і повернуть українському народові його власність.

На жаль досі в жодній публікації з УРСР не знайдете літери «Г», хоча перевиданий заходами М. Рильського словник Грінченка (для наукових цілей!) має вісім сторінок слів на цю літеру. У правописних правилах Академії Наук УРСР знайдете пояснення, що є кілька слів, у яких слід вимовляти звук «Г», але ніде його не пишеться. Значить, далі обов'язує правило російської мови.

Внаслідок цього постає неймовірна плутанина зокрема з чужомовними словами, термінами, назвами і прізвищами. В українських радянських виданнях зустрінете таку дивовижу, як «Ейзенхауер» або «гоухоум!» (замість «Гов говм!»); взимку прочитаєте в київській газеті, що в Канаді дуже популярний спорт «хокей» (замість «гокей» чи «гакі»); онтарійська місцевість Гвелф перетворюється там на «Гуелф».

Можна подавати безліч подібних прикладів з інших мов. Неграмотність транскрипції та вимови чу-

жоземних слів така велика, що починаєте сумніватися: знають вони там якусь чужоземну мову крім російської чи ні? Бо там усі назви чужомовні переписується з російських словників. А водночас навіть російські назви і прізвища подається перекручено саме внаслідок помилкового правописного правила: росіянин Громико в українському радянському виданні зветься «Громико», а Грібодов — «Грибодов».

Тоді вам сумно і стидно, що навіть у такій дрібниці, як писання одної літери, радянські українці у своїй державі не спромоглися зробити розсудливого рішення, гідного української людини. Або не мають права зробити його...

СПРАВА УКРАЇНСЬКОЇ ГІДНОСТІ

Українська людина знає звук «Г» з давніх давен, як і інші народи. Але ті народи не мали «доброзичливого старшого брата» (росіянина), який забороняв би їм уживати той чи інший звук, або ту чи іншу літеру. А втім, усі народи мають учених з людською гідністю і справжнім науковим сумлінням; вони не дозволили б чужинцеві викривлювати їхню мову чи правопис на свій лад.

Такої людської гідності і наукового трактування мовної справи бракує в УРСР ще від тридцятих років. Відтоді там проголошено букву «Г» ворогом народу, ознакою т. зв. українського буржуазного націоналізму. (До речі, російського буржуазного націоналізму в СРСР чомусь не поборюється такими методами; того явища «взагалі там немає...»). Такого прикладу на ідеологічно-політичне трактування одної букви з абетки не знайдете, мабуть, в історії всього людства. Лише в УРСР це можливе, і то за врочистим схваленням того правила дійсними членами Академії УРСР.

До цієї недоречности додано в останні роки ще й образу. Дуже мало є українсько-радянських видань у перекладі на англійську мову. Але в тих виданнях для закордону всюди друкується українську літеру «Г», як «Г». Недавно один член Академії Наук УРСР (він не мовознавець!) подарував мені в Оттаві інформаційну книжечку про УРСР англійською мовою. Рік видання: Київ 1965. І що думаєте? Чернігів там названо «Чернігов»; Кривий Ріг змінився на «Кривой Рог»; Кременчуг перетворено на «Кременчуг»; Тарас Шевченко здобув аж дві літери «Г», бо він там зветься «Тарас Грігоревич Шевченко».

Читаєте і дивом дивуетесь. Звідки це так нагло у виданні з радянської України появилось стільки назв, слів і прізвищ з буквою «Г»? Адже це заборонена літера в УРСР! Адже там навіть у друкарнях немає

того лінотипного знаку! Читаєте і починаєте турбуватися долею редакторів цієї книжечки: — Ох, і попадеться їм від Академії Наук УРСР, а влада неодмінно зашле їх у Сибір ведмедів пасти...

Даремні ваші турботи, читачу! Редактори далі житимуть у ласках своїх російських наказодавців. Не тому, що там «привернено ленінське правосуддя», або «викорінено залишки сталінізму», ні. Просто тому, що в цій книжечці англійською мовою для чужоземців українські назви подано згідно з російським правописом і російською вимовою. А це їм вільно робити і навіть гаряче рекомендується. Раз тому, що у виданнях для закордону УРСР мусить являти собою частину Росії з російським виглядом і звучанням; а по-друге, звук «Г» — це законне явище російської мови; це ніякий буржуазний націоналізм, а навпаки — це радше явище понаднаціонального характеру, бо... Пушкін і Ленін користувалися цим звуком.

Зате в українській мові той же звук (а зокрема літера «Г») є ухилом від справи.. комунізму. Бо що вільно росіянам, то українцям до того зась.

ХІБА РОЗПОЧИНАТИ ВІД ГУСЕЙ

Як бачите, читачу, питання про український правопис, а особливо про літеру «Г», це *дрібна, але суттєва справа*. Вона мусить бути важлива, якщо за вживання цієї букви наші діди ішли в Сибір на муки, а їхні онуки в УРСР можуть потрапити в тюрму або принаймні втратити посаду.

Тому за цю дрібну суттєву справу нам треба сперечатися і з росіянами, і рідними хахлами. Для такої самооборони потрібно розсудливих людей і гідних учених. Багато з нас тут уже втрачали віру в існування такої породи людей в УРСР. Однак в останніх роках на сторінках преси УРСР час від часу появлялися за-

клики й поради щодо скасування постанови «сталінського правопису» і повернення українській мові звука й літери «Г». Значить, і там не бракує голосів здорового розсудку й людської гідності. Тільки вони мабуть безсилі супроти системи, здвигненої в Україні режимом Сталіна.

Цими днями прозвучали ще два голоси розсудку. Прочитавши тії завваження в «Літературній Україні» з Києва, я ніяк не став ентузіястом-оптимістом. Надто глибоко в тямці сидить думка, що «здоровий український розсудок» ліквідовано в УРСР регулярно що десять років. Тому і ці голоси є лише проблиском здорового розсудку, що з трудом — немов трава крізь льодову кору — пробивається крізь окупи сталінського ідеологізму. Хто запевнить нас з вами, читачу, що режимники в наукових тогах і цим разом не придушуть його знову?

Все таки відгуки читачів не-мовознавців на питання реабілітації української літери «Г» якоюсь мірою зміцнюють нашу віру в рятунок гідності української людини в УРСР. Бо вони є доказом того, що там ще не всі «оглухли, нечують...» Тож є надія, що врешті одної днини теж мовознавці з Академії Наук УРСР побувають на якійсь колгоспній птахофермі та почувуть, що українські гуси «гегають», а не «гегають» (як це написано в усіх радянських словниках).

Іти в школу до гусей, ніякий сором, якщо іншого виходу немає. Адже писав розсудливий українець Остап Вишня, що колись освіта пересічного українця неодмінно розпочиналася від гусей. Неспроможність радянських українських мовознавців гідно розв'язати проблему літери «Г» в українській абетці примушує їхніх розсудливих земляків надіятися на ці «традиційні» освітні засоби.

Може справді гуси врятують українську гідність.

ЗУСТРІЧ ІЗ ЛЮДЬМИ З ТОГО СВІТУ

Різдвяний сон Хоми Емігрантовича Брута

Цим разом бесідник перевершив себе самого. Його слова, неначе сріблясті зграї голубів, крильми фантазії збивали мерехтливий пил мрій перед очима юрби. Він раз кидав їх, наче горіючі головешки на стріхи їхніх душ, то знову метав їх рвучко, як рибалка метає короткі списи в глибоководну рибу. Від того було і болючо, і страшно, і привабливо. Слухачі, заворожені щирістю промовця, й самі запаливалися вогнем від іскорок, що прискакали з його віч.

Коли ж він чітко прорік останню фразу — «Рішення залежить лише від вас!» — і рукою, як дороговказом, ткнув у простір над юрбою, Хомі Емігрантовичу Брутові морозні дрижаки пробігли вздовж хребта. Йому видалось що лише його і особливо його стосуються ці палючі слова.

З залі вийшов він зовсім очманілий від гадок. Десь там за ним час від часу зривалися оплески, немов автоматні черги на бойовищі, а промовець тим же запалом стискав долоні своїх поклонниць і критичних слухачів. У скронях Хоми безперервно стукав дятел мислення, збуджений промовцем: «Конечно треба мати позитивний підхід до сучасної України!»

Вперше надруковано в журналі «Нові Дні», березень 1971.

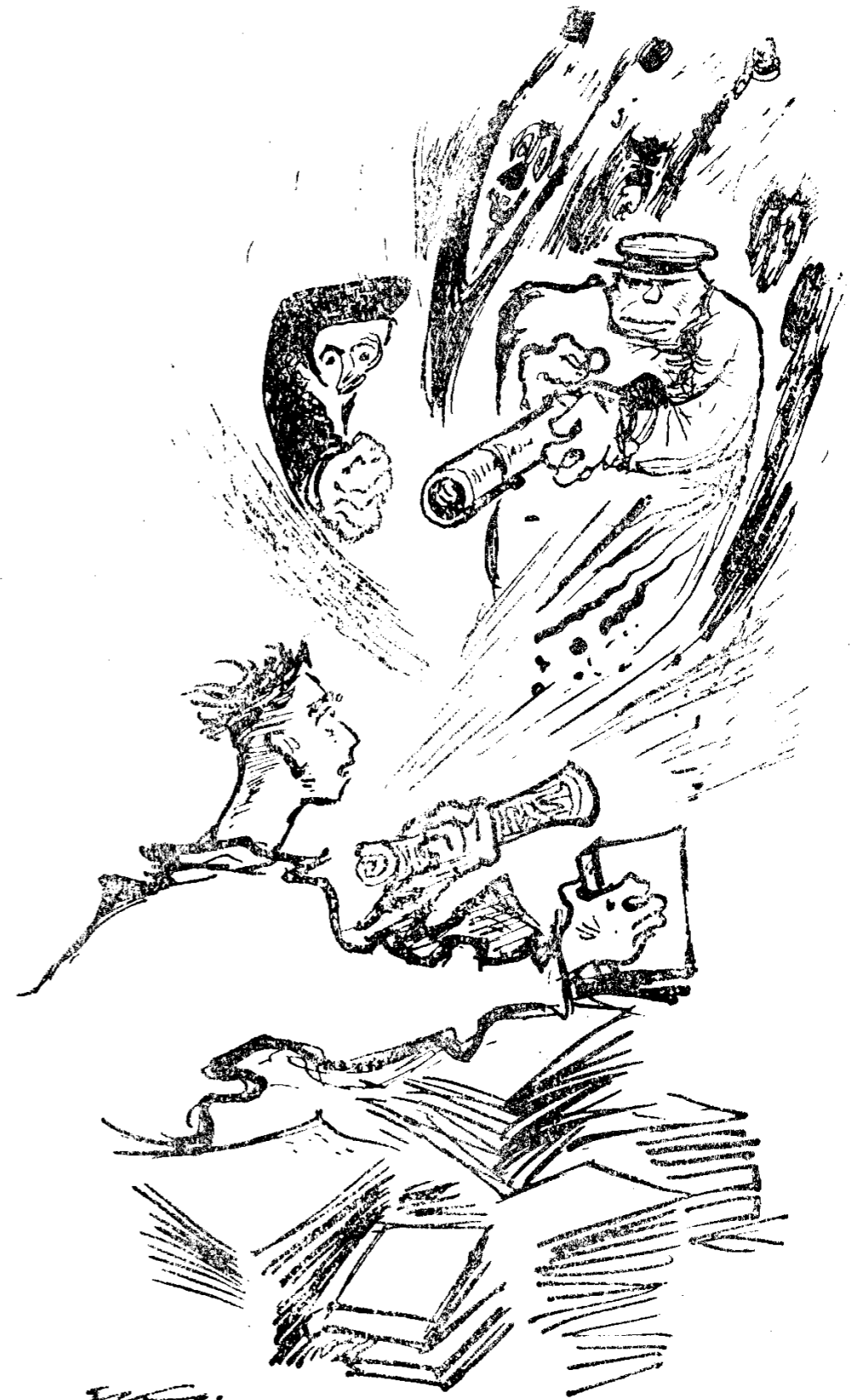
Авжеж, свята правда це. А то, бач, завзятіші з-поміж емігрантів добачають лише найчорніші сторінки розвитку суспільства на рідних землях і своєю критикою манією підривають всяку віру в саму українську людину. Посередньо вони допомагають чужоземним шовіністам придушувати українське відродження, бо — як пояснюють нам деякі під'яремні брати — ці шовіністи підхоплюють закиди емігрантів на доказ свого твердження: «Якщо українство в УРСР навіть нюха табаки не варте, то чому тоді з ним церемонитись могутній всесоюзній партії?...» О, ні! Навпаки, як сказав бесідник: «Україна — як воля і гідність — є в нас самих! Відкрити її зуміє лише той, хто шукатиме позитивних вартостей українського світу й себе самого!»

І згодом, уже по півночі, Хома не спиться. Перекидається він з боку на бік, бо «дума за думою роем вилітає», позитивний підхід зганяє йому сон з повік. Врешті не витримав тієї муки і, щоб не розбудити дружину (вона ж, сердешна голубка, теж уранці до праці поспішає), Хома тихесенько, навшпиньках подався вниз, у підвал до своїх любих книг. Звісно бо — думав він — Хома Емігрантович Брут не Вінстон Черчил, щоб великі питання в ліжку обмірковувати. Краще вже сидячи між книгами, журналами й часописами. Ці приятелі принаймні людині не перебивають і не споглядають на вас так глузливо, як це роблять навіть найближчі особи...

Потемки, йдучи вниз, міркував Хома Емігрантович Брут розсудливо, а що з того вийшло — ось його власна розповідь.

**
*

— Є в мене, бачте, комірка така, зараз поряд з просторою кімнатою, що на дозвілля. В бетоні ця ко-

мірка вмурована, влітку там прохолода, а взимку, то й поготів. Манюсінське вікно не для світла, а просто кватирка для продуву. Діти жартома назвали її: «підвал кГБ», бо другого виходу з неї немає. Книжок запасних там у мене чимало, бо люблю читати, а старих журналів і газет ще більше, бо громадським і політичним життям нашої нації цікавлюся і все глибоко передумую, переживаю. А тепер фарбував я перед святками дві кімнати, то звідтіль довелось всі книги прибрати. Куди діну їх? Тимчасово — у підвал, або «Склеп кГБ». Тому їх тепер там стільки, що нема як і повернутись. Стовбичать вони, гейби високі вуличні барикади.

Просунувся я поміж них, сів на ослінчику, розгорнув одну книгу, на другу споглянув та й невідомо коли замислився. Й-бо, правильно мовив бесідник. Ми ще не вчулися як слід у дійсність того, що (як хвацько окреслив один автор) «сучасна Україна творить десятиріччями нову оперу. Буде вона великою і космічнознавчою...» А хіба ми щиро хочемо бачити позитиви, наявні в теперішній Україні? Гляньте на книги, видані в Києві, Львові, Харкові; на журнали і зразки мистецтва, художні картини... І в мене вони є. І чого там нема!...

Сказав я це голосно сам до себе, патетично і, несвідомо наслідуючи промовця, підніс праву руку вгору та й діткнувся ланцюжка від електролампочки при стіні. Ненароком потягнув за ланцюжок — і мене огорнула благородна темрява ночі...

— Так, визнайте самі, Хомо Емігрантовичу Бруте, як розсудлива людина. І чого в нас нема!... Тим часом ви разом з іншими патріотами безнастанно емігрантську легенду торочите. Про русифікацію, про якесь знищення історичних пам'яток, про мітичний тиск на українську літературну молодь... Вже повинні б стидатися після 25 років перебування на еміграції. За дрібними вадами великого в сучасній Україні не ба-

чите; за скреготінням власних зубів (бо ненавидите наш прогресивний лад) ви не чуєте симфонії, що її накручує наша жива Україна.

Оглядаюсь, прислухаюсь. Нікого не бачу. І звідки ці слова? Аж зненацька прозрів я. Дивлюсь і переді мною розвернулася велика площина. Не то Ленінський сквер у Києві, не то площа Ринок у Львові. З довколишніх будинків, над входом до яких подекуди видніють українські написи, виходять дивні постаті — люди й не люди, потвори якісь. На диво всі, зовсім як шевченківські «землячки, чорнилом політі», по-російському цвенькають. Облич не розберу, але всі вони по-державному «сурйозні», а кисленька усмішка заливає те місце, що в людей обличчям зветься. Погляду очей не вловиш — такі верткі вони. І чи так воно справді було, чи може мені так видалось, але вони то йдуть, то знов начебто пливуть навстоячки над землею, тільки усі в один такт — на невидну команду. І не день був та й не вечір, а сутінок якийсь нерозбірливий. А втім, горенько моє! Вони все наближаються до мене і, здається, з не надто дружелюбними намірами.

Бачу бо в одного товстелезна книга в твердій обкладинці тьмяно-кривавого кольору; у другого — різьба, погруддя Леніна; в іншого — картина величенька в дерев'яних рамках; а той, що обходить моє становище від ліва, несе кошик, повен різьблених з дерева писанок, і одною погрозово грається в правій руці — достоту як вояк ручною гранатою. Інші люто кивають руками і тим, що хто встиг захопити до рук. Всі, мабуть, здорово лаються — бачу відкриті щілини там, де уста, хоч голосу не чути. Хрускіт костей причувається мені, як землякові тому, що ненароком попав на мервецький Великдень. А може ні, це, мабуть, шелестіння паперів, документів, декретів, присудів несеться від писарчуків якихось, суддів, прокурорів чи інших бюрократів, що збитою колоною висуюються

на чоло дивовижної юрби. Від того шум — неначе від хмари сарани, що нависла над сухим степом.

— Ми творимо нову, радянську культуру України! — прочитав мені один гугнявим голосом дячка ще царського державного режиму.

— Ми різьбимо героїчні постаті України — Леніна, Ватутіна, Щорса, Примакова, Нестерова, Кузнецова... — мимрить інший.

— А ми пишемо літературні твори українською мовою для 39 мільйонів громадян великої вітчизни СРСР, мовою, яку вони знають, але не вживають у щоденному житті! — сумовито прозвітував якийсь писарець.

— Ми творимо музику радянську, класичних і легких зразків, щоб українцям стало жити краще й веселіше! — вимахує в'язкою нотного паперу, мабуть, композитор з бляшкою-орденом на грудях.

— Ми репрезентуємо Україну в Об'єднаних Націях і на різних міжнародних форумах, а посольств УРСР нам не треба, бо це вигадка буржуазних націоналістів! — бундючно заявив якийсь самовпевнений бюрократ з гладкою зачіскою і в добре пошитому одязі.

— Ми будуємо фабрики, житлові будинки і всякі інші державні установа! — скромно сказала якась визволена молодиця в мулярському комбінезоні та з плякатом, на якому російський напис видніє. Робітник поруч неї — гірничка лямпочка на кашкеті — лише мовчки покивав головою. Колгоспників група похнюплена тяглася за злісним бригадиром, що нагадував ланового з Шевченкового вірша « Сон ».

— А ми творимо радянську науку України. З наших об'єктивних праць дізнається, що Україна була, є і буде повік возз'єднана з Росією, бо звідтіль прийшла до нас уся культурна, матеріальна і військова допомога! — проскрипів безбарвний чоловічок і насунув на ніс не то окуляри, не то якусь машкару.

— Ми вільна преса радянської України, один з

вірних загонів всерадянської преси СРСР. Ми повсякденно і повсякнічно показуємо перед очі наших читачів і слухачів факти, як то ви, Хомо Емігрантовичу Бруте, й подібні вам шовіністи, промовчуєте і знецінюєте здобутки УРСР та безсоромно обплывуєте прекрасну спільку України з Росією перед очима розтлінного Заходу. Прокляття на вас!

Дивись-дивись, — думаю — який агресивний « інженер людських душ » взявся; ще й кинув чимось у мою сторону. Та не один він такий. Зліва і справа заходять подібні йому кислі усмішки, в ручищах — згортка « Радянської України », « Правди України », « Молоді України », « Патріота Батьківщини », « Райдуги » тощо...

— І ти, Бруте, проти нас! — ревуть запінені, і я розумію їхні слова, хоч звуків не чую.

Спершу отетерів я. Звідки це на мене така напасть узялася? Та ще й на моєму власному подвір'ячку — в домі, що його з таким великим трудом придбали ми з дружиною! Але не встиг я ще розчовпати, що і до чого, як на чоло походу темних тіней висунувся огрядний чоловік середнього росту, голова гладенька, мов коліно (виголена чи лиса) і владно прорік: « Ми — правління України з волі трудового українського народу і всесоюзної партії. Того факту ви, нещасні емігрантські душі, не хочете своїм умом зрозуміти, а може й не спроможні ви в нього повірити, слабодухи... Вітри історії дмуть у наші паруси! »

Справді холодом повіяло, мабуть, з півночі ці вітри історії дмуть. Бєсь дивовижний люд зашелестів сухими губами, схвально закивав головами і на мить зупинив свій похід у мою сторону, щоб доземним поклоном віддати належне кесареві. — « От і вгріли ви йому, товариш Пйотр Юліанович Щелеп! От, нехай знає цей емігрантський покидьок на смітнику історії!... »

— Ну, ти його!... — обуривсь я, але ніколи слово сказати. Хтось з-поза першої лави перебив мені :

— Товариші! Давай схопимо його з-поза тієї барикади антирадянської макулятури та виведемо його на Україну. Нехай він зблизька приглядається до нашої славної дійсності, нехай на практиці завчить, який повинен бути в нього похід до сучасної України!

— Давай, давай! прошамкотіло все на площі і сіробурий бурун всесоюзних шинель хлинув у мою сторону. Звичайно, я ще й тоді не сподівався, щоб вони справді хотіли вчинити мені лихо, бо прийняв слова їхнього вожатого в прямому розумінні. Але зобілізувало мене слово «барикада» і я почав нашвидкуруч зміцнювати її чим попало. Чому? Сам не відаю.

І незабаром відокремлені стовпці книг я пов'язав у суцільну стіну іншими книжками, щілини поміж ними заповнив згортками часописів і журналів. Щоденна газета «Свобода» стала мені за кулемет на наріжному сполученні двох стовпців, звідки можна тримати під обстрілом всю площу. Згорток річника «Український голос» перетворився в гранатомет для обстрілу поза лінії противника; «Українські вісті» стали за десятизарядку-рушницю. Річники журналу «Сучасність» уклали я неначе заборони і на них примістив «ручні гранати»: окремі випуски «Нашої мети», «Нового шляху», «Вільного слова», «Українського життя» й «Америку». На одвірку високо в кутку прикріпив я в'язку «Гомону України», щоб лякав їх, як бойовий гелікоптер. Напроти дверей, зараз за порогом, розташував я журнали «Український самостійник» і «Нові дні», щоб послужили за дві самохідні полеві гармати. А далі, всередині «підвалу кГБ» (біс його бери, ще й назву вигадано, неначе саме для такої okazji!) я уставив тяжку артилерію: видання УВАН і НТШ, «Український історик», публікації Центру Українських Студій в Гарвардському Університеті та різні книжки англійською мовою про Україну, видані Комітетом Українців Канади та приватними видавцями. Не забув я підкласти на самий поріг «Лихо з

розуму» В. Чорновола та «Інтернаціоналізм чи русифікація?» Івана Дзюби — по примірникові українською та англійською мовами — немов протитанкові міни. Візирку поміж книгами спостерігати передпілля захистив я Піврічним Звітом Фундації ім. Т. Шевченка в Канаді та Списком жертводавців на Українознавчий Центр у Гарварді. В руках стиснув, немов автомат, згорток «Лиса Микити», бо відомо — гумор і сатира є найсильнішою оборонною і наступальною зброєю на безликих.

— Готово, бойовий прапор розпустили! Побачимо, чия візьме! — силкувався я гукнути на весь голос у їхню сторону. Та ні власного, ні їхнього голосу я не почув, хоч по шелестивих губах пізнаю: лаються справді повсесоюзному, на великі масштаби. «Ач, націоналіст буржуазний, ех, космополіт безродний! Союзник сіоністів препоганій! Диви, яку хвацьку барикаду мигом построи!... Розметаємо її! Захватаємо його живим і назавжди примістимо його в одному з не надто віддалених місць великої Вітчизни радянську дійсність зблизька пізнавати! Ох-хо-хо-хо-о-о!... — реготали людяні вишкіреними зубами, — справді, пізнавати Союз наш неісходимий!»

Я забув про вчорашню доповідь, про переконливого бесідника; з тямки вилетіли мої постанови про засвоєння позитивного підходу до нинішньої України. Питання було вирішене тут і в цей момент: дійсність треба нам знати і з ворогом воювати, бо саме слово його не переконує! Я весь пройнявся бойовим азартом — почувся нащадком запорожців, гайдамаків і вояцтва української держави: «Хома Емігрантович Брут не піддається нікому — ні Гітлерові, ні Сталінові, ні чужоземним капіталістам, ні всеросійським комуністам! Підходьте! Хома воюватиме до загибелі — вашої або своєї; Хома Емігрантович — вільна українська людина!...»

Посунули вони, попливли вони вперед. Я почав строчити з щоденних газет-кулеметів і тижневиків-

десятизарядок; гранатометами наукових журналів примушував їх шукати прикриття на асфальті, а тоді гримав по них з гармат — огрядних наукових книг, виданих за пожертви емігрантів-патріотів, за гроші, тяжко запрацьовані та подаровані цими трудовиками на захист саме гідності української людини і нації. Не даремно вони трудилися — все це пригодилося тут.

Під нищівними ударами тіні знітилися, потім перша лава захиталась як туман під дотиком променів сонця, а далі всі інші зблідли і подалися назад. Заметушилась і юрба дрібноміщан скалозубих по закутинах, куди не досягала моя скромна еміграційна зброя. Тому що самі вони не брали активної участі в бою, вони скомліли найвиразніше: — Ми ніколи не досягнемо його за цими емігрантськими мурами, що збудовані з логічних аргументів і скріплені цементом почуття національного трудових людей!

— Ага, покуштували козацького бобу? Подалися перед українською правдою? Раз ви не спроможні проявити свого позитивного підходу до української еміграції та не хочете визнати позитивів, що їх вона творить для української нації, то погибайте! — тріюмфував я, забувши про свої давні щирі наміри у всьому і завжди виявляти дружність у зустрічах з людьми з того світу.

— Приведіть Старшого Брата, попросіть Старшого Брата! — лементував хтось в'їдливым словом. — Так, так! Старшого Брата просімо уклінно, нехай допоможе нам, непохитним радянцям, викинути отого мерзенного шовініста з-поза його румовища! — зашамкотіли беззубі і зажвякали зубасті тіні.

І настала глибока тиша. Здавалось, цар-батюшка: святіший патріярх або ще грізніший московський чиновник наближається. Але перед юрбу сторозтерзану вийшов неквапливою ходою дядько, зневажливим поглядом своїх прижмурених (від сну чи перепою) очей змірив місцевих чиновників, що смирененько схилили

перед ним свої відповідальні голови, і спинився. Здавалось, що одна « проста радянська людина », що навіть не цікавиться якимось там емігрантом « за рубезжем ». Тільки дивовижна пістоля — не то козацька плющиха, не то велика дитяча іграшка з пластмаси, « базука ган », що її кладуть північно-американським хлопчиком під ялинку, — надавала йому вирішального характеру.

— Де він?... Покажіть, а я викурю його цією штучкою... — мугикнув він знехотя, люб'язно попестив ручку пістолі і від того навіть тіні людосарани вкрилися морозом жаху.

— Ціянкалі, ціянкалі! — прошипіли одні. А ті, що були ближче Старшого Брата, підслесливо підказували: — Дайош його так, як Ребета і Бандеру! Прикінчімо його тутечки! Даремно возитися з ним у наш благородний гуманний Радянський Союз!

І сотки, тисячі кістлявих рук піднялись у мою сторону і тремтливо показали: — Ось там він, там! Причаївся за творами Івана Франка, що поряд англійської « Історії України » Михайла Грушевського, прямісінько на п'ятдесятій паралелі. Ось де він...

Повільно підвелась лапа, закінчена бридкою пістолею, що в свій жорстокий рот тількищо прийняла з лівої руки московського стрільця круглу, сріблисту кулю завбільшки в м'ячик гольфа.

Зідхнув я тяженько. Ось тобі, Хомо Емігрантовичу Бруте, практичний показ знищення українських патріотів, у чому ти інколи сумнівався. А тепер не тільки віриш на слово, але наочно бачиш... Чи не краще було тобі, Хомо невірний, у спальні затишній поблизу вірної жіночки сумирно засипати, замість на доповіді потемки ходити, а потім думками про позитивний підхід до сучасної України цінний сон свій збавляти... І то де?... В « склепі ктб » власного домобудівництва і рідного названня застудили тебе, сердешного, за горами книг, читаних і недочитаних, в кімнатці під-

вальній без другого виходу. Ще б хоч віконечко більшеньке, а то ледве кошенятко протиснеться крізь нього. Сильного продуву тут нема, капсуля сизим димочком прилетить до твоєї голови, згущеною отруйною гадючкою вповзе — проникне в ніс і уста, а ти, Хомо Бруте, лише хлип-хлип — і вже нема... Прощай, Україно, дружино, товариство!... Ні, не встигнеш, Хомо, й словечка промовити після того, як Старший Брат натисне язичок пістолі.

Але що це? Чому нема смертоносного спалаху? Чому простору не роздирає тріумфальний виск — шепіт юрби в чотири погібелі зігнутих покірних людей на честь неперевершеного Старшого Брата? Чому так тихо-тихо, немов у церкві опівночі?

Піднімаю обережно голову і бачу: щось ніби мріє і не мріє, неначе дніє і не дніє, але помітно ясніше стало на площі. Та й не площа це, а справжній степ зелений за Кахівкою, а може над Інгульцем. Над курганом з самітним деревом чиясь велетенська тінь видніє. А далі — непроглядні тисячі й мільйони дивних постатей ясних ідуть степом, ідуть. Ні, не лише йдуть, бо дехто їде верхи, дехто на тачанці, а то й двуколці степовій... Мужчини, жінки, діти, старі, хлопці, дівчата. Так і здається чути, як ллється пісня розкотиста: « І весела тая, тая доріженька, куди вони йдуть ».

Ні! Голосів не чути, ані слів переможних не розберу без допомоги моєї уяви. Все таки від їхньої позазвучкової мелодії без слів загрозливі для мене юрби злісних чиновницьких тіней-людей зникають на обрії, як зловісне мариво у сні. Світлі тіні наближаються до мене, нема сумніву. Мені так легко на душі стало. Метушливо розсовую заборона журналістів. Ненароком

перекидаю гармату — англійську Енциклопедію Українознавства. Вниз посунулися газети-кулемети, рухнула моя барикада... Так поспішав я відкрити собі вид на моїх рятувальників благородних. Аж тут слова:

— Хомо Емігрантовичу Бруте! Патріоте український, демократе емігрантський! Ми спасли тебе від тяжкої каторги і може від смерті скоропостижної. Тепер слухай слово правди про нас, між небом і землею поселених братів і сестер твоїх, щоб ти дійсно мав позитивний підхід до України, бо ми — її невід'ємна частина, ми частина живучої України, що страждає, бореться, але не піддається.

Дивлюсь, як повз мою розвернену барикаду проходять, трави не торкаючись, сотні, тисячі, мільйони. В них очі — не очі, а тільки місця, в яких несусвітній біль застиг, як плавуча сталь.

— Ми є ті, що їх закатовано по тюрмах і лагерьх прогресивної Росії.

— А ми ті, що добровільно повідрубували собі наші долоні в кисті, бо не сила була переносити знущання на Далекій Півночі, над Єнісеєм, Леною і Об'ю. Нас посаджено на баркаси і за водою вниз пущено, до моря; але недалеко на водному роздоллі вибухли міни, закладені в трюмах, і ми негайно попливли в небесні українські простори. Нині ми під твоєю барикадою німі свідки. Дивись...

І піднялись, немов ліс ратищ, ліві руки без долонь. Ще мить і дивись — попливли на баркасі, що звідкись з'явився на смужці ніби води, зовсім схожої на Молочний шлях у небі за літньої української ночі.

Але задивляйтесь ніколи. Нова група надходить-надпливає. Мовчазні. Немов скаменілі — одні. Інші — неначе кістяки голодом заморених патріотів Біяффри. Ще інші — руки за спиною пов'язані дротом, а голови прострілені... Так, так... Це — жертви голодного 1933 року, а тії — жертви чистки 1937 в Вінниці. Ой, як їх багато...

З-поза них випурхнули, немов пташки, тисячі маленьких дітей: « Ми діти, що мишенятами розбіглись по Україні та всьому СРСР, коли режимники на московський наказ батьків наших погнали прогресивну Росію будувати, Біломорський канал проривати, російську Арктику на подив канадцям розвивати, міста на пермафрості будувати... Де нас примістив, Хомо Емігрантовичу Бруте, у своїй схемі позитивного підходу? Дай нам пристановище, принаймні у твоєму склепі, що його так дотепно твої діти назвали жартома; для нас він саме впору. Бо ми скитаємось між небом і землею, про нас не згадують ні нюрнберзькі судові акти, ні уряд суверенної УРСР, ані рідні вільнодумні гуманісти, ані чужоземні чоловіколюбці вільного світа... Дай нам місце хоч на твоєму віконечку — ми вмістимось », — лебеділи вони.

« Тю-тю на вас, голуб'ята! До краю розхвилювали мене ви, дітлагани нещасні. Усіх прийму вас, хоч на рамені в мене пристановляйтесь!... — шепочу, ридання так і рве мені горло, але ні голосу, ні сльози я не відобуду з себе. Немов щось тяжке-тяжене груди придало. А вони — облич у них майже не видно, самі лише величенькі оченята голодно дивляться на мене, якось не то з благанням, не то з докором, не то з прощенням...

Далєбі мало-мало не минувся. На щастя, вид на них закрили мені інші постаті: « Ми — справжні будівники т. зв. прогресивної України 20-го віку, бо ми творили її нашими думами, ділами і помилками нашими. Ми пішли в ногу за Старшими братами проти рідних братів і за це незабаром наше життя нагло обірвалось — одним під стінкою, іншим на мотузці, тим на каторзі, а ще іншим з власних рук. Нам уже ніщо не страшно. Але, Бруте, дай нам місце в твоїй позитивній схемі, щоб ми стали обвинувачами сучасних нам і сучасних тобі руїників нашої нації ».

Не встиг я розгледіти аскетичне обличчя Скрип-

ника і його товаришів, як їх оповив туман забуття і новий легіон тіней майнув повз мою барикаду: « Ми — розстріляне відродження України. Поети, повістярі, драматурги, артисти сцени і кіно, малярі, скульптори, учителі, учені... Тепер ми — лише невиразний туман у пам'яті таких, як ти, Хомо Бруте. Але ми — органічна частина сучасної України. Не забудь нас у своїх мислях і словах, брате!... » І ще хтось окремо: « Бо кожний тепер українець мусить, лягаючи, в голови класти клунок думок про Україну, вкриватися мусить думками про Україну і вставати разом з сонцем з клопотами про Україну!... »

Яке це знайоме і близьке! Пригадав, хочу гукнути: « Миколо Гуровичу Куліш! Заждіть хвильку, дозвольте діткнутися рубця вашої світлої одежини і зміцнитися вашою стійкістю в розвиванні національного питання сучасної України, щоб... » Але, горенько! Голос ніяк не прорветься крізь здушене горло. Пробував підбігти за з'явою, але спіткнувся на « Визвольному Шляху », річник якого зсунувся на долівку, а поки встиг підвестися, то сліпуче світло очі білим снігом заліпило... Стало так ясно, як на Страшному Суді. З тієї світлості глянуло на мене обличчя — ні, лише обриси когось величного і могутнього, схожого не то на Шевченка, не то на Франка, а на мить видалось мені, що клячу перед Тарасом Бульбою. Я спробував захопити в другу руку якусь товсту книгу, щоб покласти на полицю, але так і застиг напівсхилений з очима, втупленими в з'явище, що перетворилось у постать Лесі Українки з суворим обличчям Кассандри. І знову слова:

— Позитивного підходу забаглося тобі, Хомо Емігрантовичу Бруте! Про вигоди матеріальні землячків своїх в Україні думаєш, а тую Україну, що докола мене ось тут, волієш забувати й не споминати, на її горю та на її мужності молодих людей після-емігрантського хову лякаєшся вирощувати й виховувати... Невже ти для цього вийшов на чужину, щоб чимдуж

нас усіх забути — самітних над розритими курганами в Україні та в Сибіру, у землі під деревами і танцювальними площами, спорядженими над збірними могилками твоїх братів і сестер, багатьох твоїх друзів — патріотів і борців, знищених рукою Старшого Брата і його хохлацьких помічників? В ім'я позитивного підходу, в ім'я поліпшення побутових умов і засобів дозвілля ти очі примикаєш на нівечення української гідності — особистої й національної, на поширення рабства по Україні, на плянове грабування людських ресурсів з української території та заселювання її все-росіянами? Ех, Хомо, Хомо! Невірний ти став, бо ось намагався ти діткнути одежини одного з мучеників наших, щоб пересвідчитися, чи це справді ми — свідки воюючої України — прийшли до тебе. Ні, не дотикайся нікого з нас, бо миттю погибнеш. Дивись на ці хмаринки, що випливають на обрій, немов тії «овечки і баранчики святого Петра», які ти в своєму дитинстві залюбки спостерігав на українській блакиті. Та це не хмаринки, а знищені творчі й здорові сили української нації. Це — автори ненаписаних поезій, драм, повістей, наукових праць, високоякісних газетних і журнальних статей... А тії дивовижно закучерявлені хмаринки — перлини українського гумору, що його знищено в особах талановитих українців, ще поки вони могли щось створити. А ті чарівні звуки неземської мелодії не є «соняшними клярнетами», але композиціями музичних творів, що їх убито разом з композиторами майбутніми. Та не тільки музики там, а й співдуш тих українських мужчин у силі віку, яких погнали без зброї на німецькі міновані поля прокладати стежки для московських автоматників і танків. І послухай болючі тони співу матерів, жінок і дівчат, які втратили тих мужчин та були примушені йти на три шляхи в чужину-чужинецьку долі шукати... Все це знищені, втрачені й загублені живі сили нації української. Од того такий золотий гомін, хмаринки, голуби і сонце...

Досить тобі діткнутися одної такої сріблястої хмаринки, а блискавка її енергії, замкнутої в оковах вічності, перетворить тебе в атомний пил, — пояснює постать і суворим зором мені душу до дна прошиває. Врешті :

— Вже краще нехай я торкну тебе по голові своєю булавою, ачеї проясниться твій ум і пригадаєш собі, для чого ти вийшов на чужину. Адже не « дальній рай шукати, куди веде весна крилата », а свідчити про українську справу і нових борців готувати. Тількищо й сам переконався : самими книгами не захистишся. Треба було чуда-дива українського, щоб вийти цілим із зустрічі з темними тінями. Але чудо не трапляється кожної різдвяної ночі. Думай, Хомо Емігрантовичу, думай, бо вже пізніше, ніж тобі здається!...

І негайно « хмарами, хмарами, хмарами вкрилася блакить ніжнотонними ». Заучерявлені баранчики отарами, стадами, зграями мільйонними посунули в мою сторону : українські слова невимовлені, пісні недоспівані, книжки недописані, мелодії недокінчені, кохання нерозцвілі й подружжя незав'язані, почуття непережиті, життя незавершені, мистецькі твори скалічені, думи недодумані, надії нездійснені... Все це зависло наді мною мізерним, коли тільки одної хмаринки досить, щоб змінити мене в атомний пил.

А Той ще як замахнеться над моєю нещасною головою чимось, з чого струменем так і б'є світло — не то булава, не то меч дружинницький, не то шаблюка, від блиску якої прояснилася душа батька у Стефаникових « Синах ». І як той батько, я якось внутрішньо прояснів, прийнявши той блиск у мої очі. Закрив я їх рукою, схилився перед Ним готов на все і тільки шепочу : — Простіть ви мене, заблудлого брата, простіть!

Жду на удар, але нічого — всюди тихо. Відкриваю спершу одне око, потім друге і що бачу? Постать залиту світлом, у довгій одежині аж до стіп, голова в короні, а в її правій піднятій руці палає смолоскип! Від того так ясно. Ну, точнісінько: Статуя свободи в нью-йоркському порту. Так і здається зараз почую слова: « Пошліть мені гнаних і спрагнених волі... ».

Та не тії слова доходять до моїх спрагнених людського голосу вух.

— Ну, і вигадав поночі в холодному підвалі великі питання обмірковувати! Третя година ранку, а він між книжками клячить, наче мусульманин у піст Рамазану, і муркоче « Простіть заблудлого брата! » Що заблудивсь ти, то правда, але в своїй хаті. Не міг діждатися, коли перенесемо всі ці книги на їхнє звичайне місце... Автім, невже самими лише книгами і словами розвалиш « тюрму народів »? Москва словам не вірить, а книг не шанує: вона лише перед силою поступається... Ну, йди вже, йди нагору та швидко гарячого чаю випий, а то небезпечної простуди не минути тобі.

Це моя дружина. В нічному кафтані, голова в кружальцях для кучерявлення волосся, а права рука ще й досі тривожно смикає за ланцюжок від стінної лампи над мосю головою. Повеселів я і, протираючи одною рукою очі, а другою коліно заклаклякляк від холодної бетонної долівки, кажу:

— Спасибі, голубонько, що з лиха виручила, як вже не раз у нашому житті... Що правда, то правда. Але якби до чаю так кілька краплин коньячку...

**

— А ви постійно переконуєте, що думати нам треба про якнайзручніший підхід до суспільства в

Україні. Тимчасом, як почнеш міркувати, як розхвилюєш душу, розхитаєш уяву, немов човник на Онтарійському озері, то після півночі таке наверзеться, що хоч на « живу торпеду » чи українського « каміказе » зголошуйся. Але до кого? — закінчив свою розповідь Хома Емігрантович Брут.

У просторій залі поштового будинку багатолюдно. Всі спішаються чимдуж вислати листи, привітальні карточки й пакунки рідним і знайомим. Передріздвяний настрій усюди. Хома ще раз глипнув на свої листи, перевірів адреси і самовдоволено вкинув їх у поштову скриньку.

— Тепер мені на душі так весело, що й не сила висловити того. Оце послав більшенькі грошові пожертви на фонд Українознавчих Студій у Гарвардському Університеті та на Шевченківську Фундацію у Вінніпегу. Нехай нові книги видають і нашу молодь свого навчають. А тимчасом (і тут Хома Емігрантович Брут нахилився до мене по-змовницькому) — я біжу до студентської домівки на гутірку з молоддю мій різдвяний сон розказати і пояснити їм те, що моя дружина (навіть не знаючи того і без зустрічі з людьми з того світу) висловила: самими лише книгами « тюрми народів » ані не зміниш, ані не повалиш!

Пішов.

Був морозний день. Перед крамницями увихалися жінки, чоловіки, молодь і діти, полагоджуючи побутові орудки, що замінили їм живого різдвяного духа. З електронних пристроїв на святково вбраних байдужих будинках бриніли дзвіночки і лунав музикоспів зі словами, що давно втратили значення і свій чар

На чужому погідному небі не було ні хмаринки.

ПОРТРЕТ МАЛОРОСЕНКА АТОМНОГО ВІКУ

Монтаж

«Вогню! Вогню великої сатири!... Полум'яної, прегострої, немов хірургів скальпель! І сміху незліченні канчуки, які батожили б усе, що повзе по землі та гнеться перед лицем чужинців гордовитих!... Вогню, вогню великої сатири!...

«Я знаю. На звук того слівця розв'язане серце хитрого малороса чи добродушного русина негайно скорчиться, немов хробак, що необачно попався на жар. Ще з дитинства пам'ятаю пораду, освячену традиціями: — От, бачиш, той Д. — ледащо, але ти мовчи. Нехай іде біда на чужі руки..

«І ми мовчали, прикидалися, мовляв, усе у нас гаразд, а дещо навіть краще, ніж у сусідів. У душі надію леліяли і ждали, ачей хтось могутній — добродій чужоземний або й сам Бог! — прийде визволити нас від язви, що плетивом цупким дедалі більш обмотувала нас усіх. З часом пліснь зросла на темній стороні будови, приховуючи гниль. Її наші мудреці музейною патиною назвали і чваняться: дивіться, он, які давні традиції у нас!...

«Тим часом, як сам знаєш, ніде в світі з такою

Три уривки з діалогу Р. Рахманного п. н. «Не словом єдиним», (В-во «Тризуб», 1971, Вінніпег).

легковажністю не забуваються історичні пам'ятки і водночас ніде так покvapливо не приймаються псевдо-традиції, як саме в нашому суспільстві. Єдиний лік на цю недугу. — пекучий сміх... »

ВІН говорив до мене й немов не до мене. Та й не говорив він, а кидав з гори у простір відірвані слова, речення-думки, неначе розпалені сонцем камені, що, буває, з гуркотом летять по узбіччях скельного шпиллю в темне провалля. Глухим гомоном озивалися вони в глибині моєї душі.

Був один з тих днів, коли здається небо глузує з вас, а будинки, немов живі люди, повертаються до вас своїми гладкими спинами. Сонце шкірило промінні зуби крізь вологі хмари, що погрожували ось-ось скропити рясним дощем зелену гору і відвідувачів на її плятформі та на доріжках її схилів. Мій співрозмовник був одним із відвідувачів. Випадок звів нас знову разом на цій горі після багатьох предовгих років. Ми розійшлися ще в Україні...

ВІН: Не можна не сміятися... Раніше мені хотілося кричати, протестувати, інших закликати до протесту. Тепер я бачу, що доцільніше реготатися сміхом сатири, щоб аж небо почуло і щоб усі наші люди стрепенулися від сміху того. Бо ні по цей, ні по той бік завіси великого мовчання не досягнеш серця української людини нічим іншим так успішно, як словом сатири. А її, на жаль, у нас малувато. Та й не багато в нас людей, які розуміли б потребу її так глибоко, як розумів її драматург Тобілевич, коли майже 70 років тому писав: «Комедію нам дайте, комедію, що бичує сатирою страшною всіх і сміхом через сльози сміється над пороками і заставляє людей, мимо їх волі, соромиться своїх лихих учинків!»

Я: Чого ж, був у нас Остап Вишня, є його наслідники в Україні, хоча талантом вони йому не рівня. Творчо працюють на еміграції гумористи Степан Рин-

дик, ЕКО, М. Понеділок та Ікер. Є інші автори, не позбавлені почуття гумору.

ВІН : Правда, був Остап Вишня, зглибив бездонний характер чухраїнців, але партія давненько з'їла його талант, а потім ще й затаїла перед читачами частину його творчості. Та й був ще Іван Сенченко, намалював живий портрет вічно живого українського Холуя, але Москва давно задавила того сатирика. Сьогодні, як у страшні 1930-і роки, нашому суспільству бракує найбільшою мірою авторів, що гострим словом сатири випростовували б хребти своїм землякам. Наші гумористи переважно тільки злегенька — щоб не проти шерсти — чешуть своїх одноплемінників; отак собі, щоб землячі шлунки справніше працювали після ситих обідів. Звісне бо діло : гумор — здоров'я. Але я питаю тебе. Де сатира, яка б не дозволяла українцеві « спати ходячому »? Де палюча публіцистика, яка підривала б на ноги лежачого? Добрячого матеріялу — болючих тем — у нас хоч гать гати. Вистачило б їх і Гоголеві, і Зощенкові, і всім іншим талановитим хохлам на пів їхнього творчого віку, витраченого в добровільних наймах.

Я : Що ж ти радиш випалювати вогнистим словом сучасних Тобілевичів, Самійленків, Маковеїв і Сенченків?

ВІН : Хіба ж мало т. зв. великих проблем в Україні та на еміграції? Ну, от хоча б така ніби велика проблема, як « зустрітися чи не зустрітися ». До сліз можна було реготатися, читаючи завзяті суперечки емігрантських і крайових Гамлетів про потребу чи зайвість зустрічей між українцями з УРСР і українцями-емігрантами. Понад півдесять років витрачено на даремні спори, що порізнили дружні родини і навіть приятелів на чужині. В Україні вони спричинили пересунення на чиновницьких постах. Декого відставлено « на вище місце » і позбавлено впливу саме за надто щире здійснювання діалогу між українцями « без на-

лежної уваги до ідеологічних різниць ». Зате декого там відзначено за зірвання того діалогу. Так, так! Справу потрактовано дуже серйозно. Ще б пак! Адже в українців є тільки серйозні питання. Їх не вільно розглядати крізь призму примруженого ока, щоб, бува, не переконатися, яка їм справжня ціна. Саме тому нам усім так тяжко доглянути смішне в наших ніби великих проблемах, а гумористичне — в наших дивовижних позах.

З тією самою серйозністю декотрі емігрантські теоретики снують нині тендітну пряжу т. зв. виключно допоміжної ролі еміграції : збираються вони допомагати українському народові, але тільки так, щоб, бува (як підказує дехто з України), « не збудити великодержавного собаку ». Інші навіть поглузувати з офіційної Хохландії не радять, щоб не образити « поштенних земляків » на теплих посадах. Бо, як висловився один добродушний єпископ, « ще не відомо, що діється в душі навіть Корнійчука », мовляв, там все швидко змінюється. Забули добродушні емігранти, що (як писав А. Чехов) « Хохландія — взагалі чарівна країна », і по суті вона майже не змінюється...

Ні, ні, не переконуй мене, що « не той тепер Миргород і Хорол-річка не та », як поетизував колись Павло Тичина. Я спостерігав наших земляків при різних нагодах. І відвідувачів на ЕКСПО-67 у Монреалі; і обмінних студентів та викладачів по різних північно-американських університетах; і офіційних та приватних відвідувачів по гостинних хатах українських поселенців Канади, США і Франції. Всюди шукав я нової української людини. Однак майже без винятку я бачив перед собою традиційну всеросійську людину, що живе на півдні всеросійської імперії. З розмов з ними я зрозумів, що між радянським українцем і колишнім громадянином царської Росії суттєвої різниці нема. За царату людина офіційно складалася з « душі, тіла і паспорта ». Нині, в суверенній Українській РСР, людина офіційно душі не має, бо партійна антирелігійна

доктрина « уневажнила » той складник особи. Пашпорт, щоправда, існує там далі, як офіційна прикмета « російської » людини, прикованої до місця праці, зокрема в хліборобстві; але в українській радянській державі повинен би бути пашпорт тієї української держави, боже є міністерство закордонних справ УРСР і воно мало б виготовляти такі пашпорти для своїх громадян на їхні подорожі за кордон. Поскілки такого документа як складника української радянської людини нема, то залишається лише « тіло ». Зветься воно : « радянська людина », але, повторюю, воно має всі ознаки всеросійської людини дореволюційної епохи. Ходить воно на роботу, їсть, п'є горілку, а завзято натанцювавшись гопака і наспівавшись, сумирно відпочиває, як його предки відпочивали колись, і по-традиційному славить Росію.

Тільки порівняно з ними воно більш без'язике за своїх предків. Їм, бачте, російська влада бувало навіть пісні українською мовою забороняла друкувати. Зате радянсько-українська людина потопає у зливі брошурок і газет, видаваних українською мовою, а все таки української мови по містах і містечках України не чути. « Ви побувайте в наших селах, там почувте чисте українське слово », кажуть офіційні й півофіційні супровідники туристам із заморських країн. А в Одесі, почувши від вас українську мову, місцеві люди скажуть вам : « Ви, мабуть, з України, бо такою прекрасною українською мовою розмовляєте ». А де ця справжня Україна, їм таки не ясно : на Волині, на Закарпатті чи на Чернігівщині. Точнісінько як за царату, коли то лише на селі та від селян можна було почути українське слово, бо в Києві по-українському розмовляли вдома тільки півдесятка родин — Лисенки, Косачі, Старицькі-Черняхівські та ще дехто, як свідчить про цей факт сестра Лесі Українки...

Ось чому нині в УРСР не вільно друкувати деяких гуморесок Остапа Вишні про українізацію за двадцятих

років. Бач, надто багато тривалої правди збереглося, щоб вільно було дати їх радянському читачеві 1960-их років. Читаючи їх, він міг би дошкульніше відчути власну дійсність, і тоді йому зовсім не було б смішно. А саме за таких умов тільки почуття гумору допоможе нам усім зберегти здоровий розсудок, захитаний видом України після її півстолітнього існування під видом Української РСР.

Нині нашій нації загрожує та сама небезпека. Радянсько-російська система витворює подібні кадри дворян, що зветься тепер директорами заводів, головами колгоспів і радгоспів, адміністраторами фабрик і державних підприємств, економістами й політиками. Нова кляса вічноживих малоросіян.

Ось стандартний життєпис кожного з них. Малорос народжується в УРСР чи в будь-якій іншій « невід'ємній частині » всеросійської імперії. Звичайно, він виховується в безбожницькому дусі, але буває охрищений в Російській Православній Церкві. Дитинство він проводить у російському дошкіллі, а юність — у російській школі й комсомолі. Професію він здобуває під наглядом російсько-мовних учителів, шляхом вивчення російських книг і пізнавання могутности Росії. Найкращі роки свого зрілого віку він витрачає на будівництво всеросійської імперії; нерідко буває русифікатором європейських чи азійських народів СРСР. Брак українського патріотизму він заповнює російською пропагандою, а рідкі прояви неспокою совісти заливає московською горілкою. Минають літа, він старіється і помалу холоне в тіні російських пам'ятників та пенсії за своє служіння. Врешті хоронять його в українську землю і на могилі ставлять камінну плиту, часто з російським написом. Зміст напису по-суті однаковий : « Жил-бил такой то советский челавек... »

Для України, для українського народу — а втім, для себе самого як гідної людини! — « енко » просто не існував, як не існували для нашої нації всеросійські

дворяни й « чорнилом політи » чиновники малоруського роду. Вони — тільки цифрові дані в статистиці українців, але, на жаль, у структурі російської великодержавної будівлі вони були чи є сьогодні твердим камінням.

Якщо залишити наших земляків у спокою; якщо не тривожити їхнього сну словом і ділом; якщо не пригадувати їм потреби активного підходу до життя в епоху національно-визвольних революцій, тоді вони ще швидше і ще вірніше служитимуть захисниками « атечства чужого ». Вони б служили Москві вірно під час найразючіших порушень т. зв. радянського правосуддя. Служили вірно за другої світової війни, в якій Москва виявила себе центром російського націоналізму не гірше за царський Петербург. Наскільки вірніше служитимуть вони московським бюрократам, якщо залишити їх у спокої перед телевізорами та при бочці московського квасу! А якщо й політичні емігранти перетворяться в зажиточних обивателів, тоді, кажу, амінь Україні!... О, ні, друже! Не сміємо допустити до такого нещастя. Якщо всі заснемо твердим сном, то навіть атомні вибухи не збудять нас, окрадених однакою під час миру, як і під час війни.

САТИРА НА СТОРОЖІ ПРАВДИ

Бувають різні ювілеї. Серед т. зв. емігрантів — аж надто багато різних ювілеїв. Дехто в ім'я успішності свого ювілею готов запродати навіть свою душу тим, хто протягом багатьох років зневажав його і далі зневажає. Тому про більшість цих ювілеїв краще забути.

До нечисленних ювілеїв, які варто відмітити щирим, теплим словом, належить доволі неювілейна дата: П'ятнадцятиліття журналу гумору й сатири — « Лис Микита », що виходить у Дітройті (США) у редакції Едварда Козака.

Неювілейна ця дата саме тим, що 15 років — це ще не ювілей. А втім, треба було б збільшити це число, бо Едвард Козак був двигуном ряду журналів гумору й сатири на українських землях і поза її межами. Всі ми — за винятком тих, що вирости поза межами України після другої світової війни — пам'ятаємо найбільшою мірою журнал « Комар », що виходив у Львові в тридцятих роках.

Незважаючи на свою мікроскопічну назву, той журнал був справжнім батою в українському громад-

Стаття появилася вперше у тижневиках: « Наша Мета », (Торонто, Канада) і « Українське Життя » (Шікаго, США), 25 квітня 1965 року. Передрук цієї статті здійснюється саме в 20-ті роковини існування « Лис Микити » під редактуванням Едварда Козака.

ському й політичному житті. Церковні діячі теж могли бути певні, що « Комар » не пожаліє їх, якщо вони не дбатимуть про справи української церкви та українського народу, як годиться таким відповідальним особам.

Щоб ми не забули

Хто може забути славетні карикатури ЕКО на таких радикальних ворохобників національно-громадського життя того часу, як Стах Слонів? Хто не пригадує собі карикатур на « мудрих » політиків, які організували коекзистенцію з поліційним режимом Пилсудського (в Польщі) саме в час, коли українських революціонерів засуджувано на смерть і досмертні тюрми? Хто не радів тим, що тоді принаймні « Комар » своїм жалом дошкульно мстився на кедринах, які всупереч українській націоналістичній тезі про потребу « політики власних сил » пропагували цинічну тезу : « Власними силами можна лише повіситися »! І хто може забути, як « Комар » громив т. зв. хрунівство, що в ті часи називалося офіційно : « нормалізація », а не « коекзистенція ».

Польська цензура дуже часто конфіскувала окремі дотепи й карикатури роботи ЕКО. Наші друкарі та працівники книжкової переплетні на Руській вулиці у Львові час від часу, потайки, постачали мені примірники « Комаря » перед конфіскацією. Наприклад, випуск з карикатурою на польську державну позику : Пилсудський переливає « з пустого в порожне » одну краплину з порожньої бочки в іншу — теж порожню. Або карикатуру на українського діяча культури, що в польській шапці — конфедератці їде верхи на свині, а під тим напис : « На цьому коні поїду далеко... »

Або...

Та годі вже пригадувати польську державу — « моцарство », що лопнуло протягом 14-тиденної війни.

Ми — сантименталісти, а сатира — не перина. Надходили інші часи, але не змінялася людська вдача, повторювалися людські помилки.

Тож навіть під німецьким нацистським терором не зм'якло жало сатири ЕКО. Як проречисто промовляли слова Т. Шевченка, достосовані до одної з карикатур Е. Козака на українських гореполітиків, що в 1939 році розв'язали свої партії, залишили народ і пішли на чужину свій патріотизм зберігати. Опір большевицькій Росії за них ставили середнешкільники і студенти... ЕКО намалював карикатуру на цих політиків у березні 1940 року і оздобив її словами Шевченка : « ...і дурень, і мудрий нічого не знає ».

Опісля, таборова система на території окупованої Німеччини теж знайшлася під обстрілом карикатуриста в нововидаваному журналі під зміненою назвою « Лис ». Водночас міжнародна політична ситуація та державні діячі інших народів становили вдячну тему для цього українського сатирика. В 1947-49 роки я не мав ніяких труднощів збудити зацікавлення редакторів голландських, бельгійських, французьких, чи норвезьких часописів українцями, як людьми : я показував їм окремі, кращі випуски журналу « Лис ».

Чужинці не мали слів захоплення оригінальністю українського сатирика й карикатуриста. Доказом щирости їхніх висловів були численні передруки цих карикатур з поясненнями, хто такий автор, з якого журналу взято їх і хто такі українці. При допомозі сатири, багатої на глибоку думку і на людяний підхід до людських проблем, мені було значно легше встановляти зв'язки з чужоземними публіцистами й політиками, ніж при допомозі шумних пропагандистських статей і брошур, з якими мене вислано в дану країну Західної Європи « пропагувати українську справу ».

«Лис Микита», що появляється в Дітройті вже 15 років, не втратив нічого на свіжості думки, на гостроті сатири, на умінні ЕКО побачити суттєве серед сміття життєвих дрібниць і дурниць.

Коли «балканізатори» викликали відьомський танець довкола штучно створеної проблеми т. зв. зустрічей, той сатирик вдаряв по патентованих патріотах нещадно і показував на їхню нікчемність. Ось наприклад, редактор, який у Львові пропагував деякий час радянофільство, а потім домовлення з режимом Пілсудського, появився на сторінках «Лис Микити» під видом собачки-ямника в окулярах та з костюмахою в зубах. Підпис під карикатурою: «От, песик! Завжди нам якусь кістку (незгоди) принесе!»

Для українців, проживаючих у народовладних країнах Заходу, сатирик ЕКО висловлював серйозну пересторогу в ряді карикатур на політиканів, що проповідують «мир вам», а готують сокиру; що обіцяють народові кілька свобод, а власному українському оточенню навіть на одну не дозволяють; що видають накази й укази для суспільства, а самі — «без голів».

Над усіма цими гумористичними й сатиричними поміченнями володіє глибока думка громадського мислителя, який добачає саму суть справи. Гриць Зозуля — персонаж з журналу «Лис Микита» — з філософським спокоєм історичного українця віднотує таку ж історичну правду, яка була актуальна в кожній епісі історії України: спостерігаючи якийсь поточний спір в українській громаді, він каже — «Така файна сварка йде, а наші діти навіть не дивляться в той бік...»

Протягом 15-ти років служив українській громаді за океаном «Лис Микита» під редагуванням Едварда Козака. В минулих десятиліттях нашу громаду супроводила його кмітлива сатира. Жалко тільки, що не збережено тяглости тієї сатири під одною назвою журналу. Але брак тяглости — зв'язку між минулим і сучасним — мабуть типовий для нашого суспільства в усі періоди життя.

Тому радіймо принаймні тим, що двигуном на занебаній ділянці українського гумору й сатири був і трудиться один і той самий чоловік — людина благородного характеру і з почуттям відповідальности за український підхід до українських справ.

Він дійсно стояв і стоїть на сторожі української гідности і правди. Бо — дозвольте укласти мою власну парафразу —

Сатира правду чеше,
Ніколи не бреше,
Картає лож і провину —
Ублагороднює людину.

Тому, дозвольте читачі, сказати «Щире спасибі!» сеньйорові української сатири Едвардові Козакові та його співробітникам за те, що вони сміливо стояли і стоять на сторожі української правди та гідности української людини! Їхньою зброєю був і є щирий український гумор, якого в нашому громадсько-політичному житті аж до болю надто мало.

ВІД АВТОРА

Цю скромну книжечку присвячую пам'яті всіх тих УКРАЇНЦІВ що загинули від руки т. зв. Старшого брата.

В епоху зростаючого добробуту та діяння підступної пропаганди того ворога їхні імена припадають пилом забуття; а їх — мільйони.

Привернути увагу молодого покоління на цей аспект буття української нації та її боротьби в різних формах і на різних ділянках — обов'язок старшого покоління. Тому з вдячністю відмічую тут безкорисливість двох сеньйорів українського організованого життя, які розуміють цю потребу: адвокат Петро Плевако видав цю книжечку, а мистець Едвард Козак оформив її своїми ілюстраціями.

Роман Рахманний

РОМАН РАХМАННИЙ — український журналіст, радіокоментатор і есеїст у Канаді, автор книжок: «Кров і чорнило» (Нью Йорк, 1960), «На п'ятдесятій паралелі» (Вінніпег, 1969), «На порозі другого півстоліття» (Вінніпег, 1970), «Не словом єдиним» (Вінніпег, 1971). Його статті й есеї, друковані в українських та чужомовних часописах і журналах, викликали значний відгомін серед читачів на еміграції, в Україні та в сумежних з Україною комуністичних державах.

З есеїв українською мовою :

«Українська міжнародна політика з позиції власної сили» (1963); «До письменниці Ірини Вільде» (1964); «Дума про наймолодшого брата» (1965); «Будівничий першої Української Народної Республіки» (1966); «Преса Української РСР : 1967», «За гідну українську державу : лист до українських літераторів в УРСР» (1968); «Жива Україна» (1969), «Поїзд, що йде крізь наше серце» (1969); «За діалог між українцями : відповідь Д. Павличкові» (1970).

З чужомовних статей :

«Апокаліптичні вершини над Україною» (De Linie, Amsterdam : 1947); «Україна — забута барикада» (Die Weltwoche, Zürich : 1948); «Кремль залицяється до українців» Saturday Night, Toronto : 1954); «Чому Росія потребує часу і миру?» (The Globe and Mail, Toronto : 1959); «Товариш Енко — бойовий вершник Росії» (Military Review, U.S.A. : 1964); «Привид націоналізму в СРСР» (Commentator, Toronto : 1966), «Боротьба за право людини в СРСР» (La Presse, Montreal : 1968); «Пекін піднімає українське питання» (The Montreal Star, Montreal : 1969); «Церква і Кремль» (The Ottawa Journal, Ottawa : 1969); «Єврейське питання в СРСР» (The Montreal Star, Montreal : 1970); «Роля національностей СРСР у майбутній війні Росії з Китаєм» (The London Free Press, London, Canada : 1971).

ЗМІСТ

	Стор.
Обітниця вільних українських журналістів	5
Слово від Видавця	7
Червоний сміх над Києвом	9
Хіба гуси врятують українську гідність	17
Зустріч із людьми з того світу	23
Портрет Малоросенка атомного віку	44
Сатира на сторожі правди	51
Від автора	57
Роман Рахманний	59

